

"ותן חלקנו בתורתך"

התורה מרפא נפש ונפש

"ותן חלקנו בתורתך"

סדרת שיטות על

מעלת התורה ומצות לימודה

1

רבי אליעזר אומר להודיע שבתן של ישראל שששעמרו כלם לפני הר סיני לקבל את התורה לא היו בהם סומן שנאמר וכל העם רואין (פניו) ומניין שלא היו בהם אלמים ונשאמר ויענו כל העם יחדיו. (ויקרא) שלא היו בהם הרשין שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ומנין שלא היו בהם הגרים שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר (ויקרא) שלא היו בהם מפשים שנאמר אתה הראת לדעת.

2

אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב - מה פירוש הכתוב (דברים ד, מד): "וְזָאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ" - למה נקט הכתוב לשון "שָׁמַעְתָּ", הלא ראו היה לומר "לימד" (למד) אלא הפסוק רומז ל"סם" (תרופה), ובה ללמד כי התורה היא כמו סם, וכדלהלן: אם זָכָה - שלמד אדם תורה לשמה²⁰, הרי היא נְעֻשִׁית לוֹ סָם חַיִּים - שמועילה לו. אבל אם לא זָכָה - שלמד על מנת להתגדל ולהתגאות²¹, נְעֻשִׁית לוֹ הַתּוֹרָה סָם מֵיָתֵהוּ²².

הגמרא מביאה מירא אחרת השהו לדברי רבי יהושע בן לוי: וְהֵינּוּ דְאָמְרַי רַבָּא - חזו גמ מה שאמר רבא: דְאִנּוּן לֵהּ - מי שעוסק בתורה כמו אומן, כלומר, באופן הראוי, דהיינו לשמה²³, הרי היא לו סָמָא דְחַיִּיא - סם חיים. ואילו דְלֵא אִנּוּן לֵהּ - מי שעוסק בה שלא כאומן, הרי היא לו סָמָא דְמוֹתָא - סם המות.

דרשה דומה לענין הנזכר: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמַי: רַבִּי יוֹנָתָן רַמִּי - הקשה סתירה בין פסוקים אלה: כְּתִיב (תהלים יט, ט): "פְּקֻדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מִשְׁפָּנוּ לִבִּי", הרי משמע שזוהרה נעימה ומשמחת. וְכִתִּיב (שם יח, לא): "אֲמַרְתָּ ה' צְרוּפָה", וְרִי מִשְׁמַע שֶׁהַתּוֹרָה מִיִּסְרָת, כמו האש הצורפת את המתכת בחום שלה²⁴. כיצד מתקיימים שני הפסוקים אלה בתורה? אלא, זָכָה - אם זכה ולמד תורה לשמה, הרי היא מְשַׁמְחַת. אבל אם לא זָכָה - שלמד תורה שלא כראוי, הרי היא צוֹרֶפֶת - היא "צורפת" ומנקה אותו על ידי יסורים [בעולם הזה] וגיהנם.

100 101

עולם נתיב התורה פרק א נתיבות

אשר הוא חסרון לאדם, כי בתורה נברא העולם ובה סדר השם יתברך הכל כסדרו הראוי לו כמו שהתבאר, לכך על ידי התורה הוא חוזר אל סדר הראוי, ומפני שבתורה נברא העולם, לכך כאשר יש חסרון בבריאה יושלם על ידי התורה שהיא רפואת כל הגוף. ויש לפרש כי המאמר הזה ר"ל, כמו שהתורה מחזרת חולי הגוף אל הסדר כמו שהתבאר, כך התורה מחזרת אנשי חולי הנפש אל הסדר, אף אם יש בהם חולי הנפש התורה היא מחזרת הכל אל סדרו. וחולי הנפש כאשר האדם יש לו חסרון בשכלו ובמחשבתו והחטא במחשבה הוא בכמה דברים, ועוד יש חולי הנפש בכח הדברים שהוא למטה מה ששכלי כאשר יזוע, ועוד יש חולי הנפש בכחות הגוף של אדם שהם התאוה והקנאה וכל הדברים אשר מהם החטא. ועוד יש חולי הנפש במעשה דהיינו פעולת החטא בעצמו. וכנגד זה אמר חש בראשו יעסוק בתורה, כי בראש המחשבה והתורה היא רפואת חולי הנפש הזה. ואמר חש בגרונו יעסוק בתורה, נגד הדבור שהוא בגרון וגם התורה רפואה לחולי הזה. ואמר עוד חש בבני מעיו יעסוק בתורה שני רפאות תהי לשרך, פירוש בני מעיו שבהם לב וכבד אשר הם כחות התאוה והקנאה וגם כן התורה רפואה לחולי הנפש הזה. ואחר כך אמר חש בעצמותיו יעסוק בתורה, העצמות הם כלים שעל ידיהם המעשה, כי הבשר בלבד אין פועל המעשה, אבל המעשה אשר יעשה על ידי העצמות שהם קשים וחזקים על ידם המעשה, והתורה גם כן רפואה לחולי הנפש הזה, כי כאשר יוצא האדם מן הסדר בשנוי אשר יש לו במחשבותיו מחשבת עבודה זרה או קנאה בלב אשר בו הקנאה, והתאוה מן הכבד וכמו שידוע, וגם דבר זה התורה מחזיר אותו אל הסדר. ואחר כך אמר, כמו שהתורה רפואה אל חולי הנפש לחזיר חולי הנפש אל הסדר, כך התורה היא רפואה לגוף, ולכן אמר חש בכל גופו יעסוק בתורה, ולכן לא כלל האברים המיוחדים דהיינו הראש והגרון ובני מעיים והעצמות, במה שאמר חש בכל גופו, רק כי אלו אברים חולי הנפש תלוי בהם. ואחר כך זכר חש בכל גופו כנגד הגוף, שהתורה היא רפואת הנפש והגוף, וכל זה מפני כי היא סדר ושמירת הכל, ולכן העוסק בתורה אין ראוי שיהיה נמצא שנוי כלל:

הכל כמו שאמרנו. ומה שאמר הראש בפני עצמו, מפני שהראש שם השכל והוא קרוב אל התורה בעבור חשיבת הראש, הוא ראשון וקודם לקבל רפואה על ידי התורה ולפיכך אמר בראשון חש בראשו יעסוק בתורה. ואמר אחר כך חש בגרונו יעסוק בתורה, הגרון הוא למטה מן הראש אשר שם השכל, והגרון יוצא ממנו הדבור, והגרון כלי אל שכל הדברי והוא למטה מן שכל עיוני, ואמר כי אף בזה אם יעסוק בתורה ימשוך לו על ידי התורה רפואה אף כי הוא יותר רחוק מן השכל. ואמר עוד חש בבני מעיו, האבר הזה הוא למטה מן הגרון, כי הגרון שם הדבור השכלי, ובני מעיים כמו ריאה ולב הם כלים חיים ולכן הוא למטה מן הגרון ששם השכל הדברי, ואפילו הכי על ידי התורה מקבל רפואה והויה מן השם יתברך. ואמר חש בעצמותיו יעסוק בתורה, העצמות הם למטה מהם, שאינם כמו בני מעיים שהם כלי ומשכן לרוח חיים, אבל אלו הם בני האדם שעליו נבנה האדם, ואמר שגם העצמות מקבלים רפואה והויה על ידי התורה מן השם יתברך, ואמר אחר כך חש בכל גופו, אע"ג שהוא רחוק יותר עד שאין דבר נתלה בו כלל, כי אין דומה שאר הגוף לעצמות כי הם בנין האדם, עד כי אם יש שנוי בכל דבר, התורה של אדם שהיא סדר העולם ואחריה ימשך העולם היא מחזרת האדם אל סדר שלו. והנה התחיל בראש שהוא יותר ראשון ויותר קדום לקבל הויה ורפואה מן השם יתברך, ואחר כך הזכיר הגרון שהוא למטה הימנו, ואחר כך בני מעיים, ואחר כך העצמות, ואחר כך כל גופו, כי כל אחד ואחד לפי מעלתו הוא קודם לקבל חיים מן השם יתברך, ואמר כי ב"ז נתון סם לחבירו, כי מפני שאי אפשר שלא יהיה לאותו סם איכות, או שהוא קר או שהוא חם וכיוצא בזה מן האיכות, ואם הסם הוא קר או מויק לאברים הקרים ואם הוא חם מויק לאברים החמים כי לא ימלט הסם ההוא מן איכות. אבל התורה היא רפואה כללית, כי אין בתורה איכות רק כי היא שכל אלהי עליה, ובשביל כך התורה היא סם חיים ורפואה אל הכל, וכמו שהתורה היא רפואה לאדם מן חליו, כך התורה היא רפואה לאדם מכל שאר חסרון, כאשר האדם היה מקבל שנוי, התורה מחזרת אותו אל הסדר

הגמרא דורשת את הסיפא של הפסוק שהובא לעיל²⁵: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַתְּנַחֲלֵךְ בְּדֶרֶךְ רֵאִין עִמּוֹ לֵוִיָּהּ - מלכה²⁶ יְעֻסֵק בַּתּוֹרָה, כמו שְׁנָאֵמַר (משלי א, ט): "כִּי הַתּוֹרָה הַחַיִּים" (הנזכרים בפסוק הקודם) לִנְיָתָן תֵּן חַיִּים כַּאֲבוֹת בְּרֵאשׁוֹ יְעֻסֵק בַּתּוֹרָה²⁷, כמו שְׁנָאֵמַר בְּפִסְקוֹ הַיָּלֵל: "כִּי לֵוִיָּהּ תֵּן חַיִּים לְרֵאשֶׁךְ", וְכֵן אִם חָשׁ כַּאֲבוֹת בְּפִסְקוֹ הַיָּלֵל, כִּי לֵוִיָּהּ תֵּן חַיִּים כַּאֲבוֹת בְּפִסְקוֹ הַיָּלֵל... וְנִשְׁקִים לְגַדְרֵי תִיבֵי וְהֵם מִהַרְוֹת לַגְרוֹן, אִם חָשׁ כַּאֲבוֹת בְּמַעֲוֵי יְעֻסֵק בַּתּוֹרָה, כִּי שְׁנָאֵמַר (שם ג, ח): "רַפְאוֹת תִּהְיֶה הַתּוֹרָה לְשֶׁרֶף - לְטַבּוֹר". אִם חָשׁ כַּאֲבוֹת בְּעֻצְמוֹתָיו יְעֻסֵק בַּתּוֹרָה, וְכֵן אִם שְׁנָאֵמַר בַּחֲמֵשׁ הַפְּסוּקִים: "...וְשָׁקִי תְהִי הַתּוֹרָה לְעֻצְמוֹתַי", אִם חָשׁ כַּאֲבוֹת בְּכָל גּוֹפוֹ יְעֻסֵק בַּתּוֹרָה, כִּי שְׁנָאֵמַר (שם ד, כב): "וְלִכְלֹל בְּשֵׁרוֹ הֵם מֵרַפָּא".

הגמרא מרחיבה את הדבור על נקודה זו האחרונה: אָמַר רַבִּי יְהוֹרֵה בְּרַבִּי חֵיטָא: בֵּא וְרֵאָה שְׁלֵא קַמְדַת הַקְּרוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא - דְרַךְ הַנְּהוּמָה, הוּא מִדַּת בְּשֵׁר וְדָם - דְרַךְ הַנְּהוּמָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם. מִדַּת בְּשֵׁר וְדָם הוּא: אִם אָדָם נוֹתֵן סָם - תְּרוּפָה לְחַבְרֵי, לָזֶה - לְחוּלֵי שְׂבָאֵר, זֶה הַסָּם זָכָה - מוֹעִיל, וְאִילוּ לָזֶה הוּא קָשָׁה, אִין לֹךְ סָם שְׂמוֹעִיל לְכָל הָאֲבָרִים, אֵלָּא הַמּוֹעִיל לְאֲבָרֵי זֶה הוּא לְאֲבָרֵי אַחֵר. אֲבָל הַקְּרוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא אִינוֹן, אֵלָּא מִרְחוֹ הוּא: נִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, וְהוּא סָם חַיִּים לְכָל גּוֹפוֹ שֶׁל הָאָדָם, כִּי שְׁנָאֵמַר: "וְלִכְלֹל בְּשֵׁרוֹ מֵרַפָּא".

עירובין 72

4

ועתה הדבר שהדרכים הם נחוצות סנה, כי הדרכים אין שם ישוב האדם, ודבר כמו זה הוא נבדל מן עיקר העולם כי עיקר העולם הוא הישוב, ודבר זה יוצא מן הישוב, ולפיכך שולטים שם הפגעים אשר הם מתנגדים אל העולם, ולכן יש לחוש שישלטו בו פגעים אשר אינם מסודר העולם, ולפיכך אמר ההולך בדרך ואין לו לוויה ובדאי כאשר יש לו לוויה הרי הם מהחזורים אליו בני אדם, וכיון שיש אצלו אדם נחושב זה כאלו היה בישוב העולם ואין נקרא זה שפירוש מן הישוב, אבל זה שאין לו לוויה וחבור אל הישוב מה יעשה ויהיה לו חבור, יעסוק בתורה כי התורה סדר שמירת העולם, כמו שהתבאר, ולכן כאשר התחבר אל התורה הרי יש לו לוויה וחבור אל סדר העולם, ושמירת הסדר מוליך מן הפגעים אשר לא ישלטו, כי אין הפגעים שולטים רק כאשר פגעו מן העולם כמו שאמרנו כי לכן כל הדרכים בחזקת סנה, אבל כאשר הוא בחבור אל התורה יש לו לוויה אל סדר העולם ובשביל זה אינו יוצא מן ישוב העולם. והדבר הזה הוא אל האדם לוויה גמורה, ואם נחשב לאדם לוויה כאשר יש לו התחברות אל בני אדם כי אז אינו נחשב שהוא לעצמו ולכן כאשר יש בני אדם עמו יש לו לוויה שאו הוא מתחבר אל חבריו שהם העולם, ואם דבר זה הוא לוויה שלו, כל שכן כאשר יתחבר אל התורה שהיא סדר כל העולם ובה נמצא הכל, שיש לו לוויה גמורה שמתחבר אל העולם ואינו נבדל ממנו שיהיו שולטין בו הפגעים ודבר זה מבואר. ולכן אמר אחריו, אם יש לאדם חולה בגופו שכל אשר הוא חולה יוצא מן הסדר, יעסוק בתורה שהיא סדר העולם, ואז האדם אשר היה מקבל חולי שהוא שנוי יחזור אל הסדר שהוא בריאותו, ואמר עוד חש בראשו וכו', כי כאשר יבא שנוי לגוף כמו כן הדברים שהם שנויים בגוף, על ידי התורה שהיא סדר העולם מחזרת את הגוף שהיה בו שנוי אל סדר שלו, כי אל סדר התורה נמשך

14. אף על פי שאסור להתרפאות בדברי תורה (עיין שבעות טו, ב; יורה דעה קעט, ח). י"ל דהיינו בשמחבון לומר פסוק לשם רפואת הגוף, אבל הלומד תורה כדי לרפאות את נפשו, וגופו החולה מתרפא בממילא ברפואת הנפש, אין בזה איסור. פירוש אחר: אין הכוונה כאן למי שבא כבר לידי חולי ממש, אלא ב"חש בראשו", דהיינו מיהוש בעלמא, והתורה תגין עליו שלא יחלה, וכבר אמרו (שבעות, שם) שלהגן מותר (מהרש"א כאן, ובשבת טו, א).

הטעם שאמרו כאן "יעסוק בתורה", ולא "יעסוק בדברי תורה" כמו שאומרים בברכת התורה, כי גם בשאי אפשר לו לעסוק בדיבור של תורה, כגון בחולי שהריבוי קשה לו, מכל מקום יעסוק בתורה במחשבה, או במעשה הנוגע לתורה (מהרש"א שבת, שם).

פירוט ל"ע"א - זיווגין 27

25. השפעת התורה על הנפש דומה להשפעת תרופה על הגוף, אם חולה משתמש בתרופה בראוי, מועילה היא לרפואתו, ואם משתמש בה שלא בראוי עלולה היא אף להזיק לו. כמו כן התורה; התועלת הבאה ממנה היא רק כשלומדים אותה בדרך הראויה, ודהיינו לשמה (מהרש"א תענית ו, א).

אין כוונת רבי יהושע בן לוי שכל הלומד תורה שלא לשמה נעשית היא לו סם המות, כי הרי למדנו בפסחים (ג, ב) "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף על פי [שעוסק בהם] שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה" - הרי שחסם לימוד תורה שלא לשמה רצוי הוא על כל פנים. אלא כוונתו היא דוקא על הלומד תורה לחכלית רעה, כגון לשם גאווה וקניטור (ראה תוספות, תענית שם).

פירוט ל"ע"א - זיווגין 27

כ"ל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים כו', מדברי הרמב"ם נח' פרקים מד' שרפואות הנפש הם דמיון רפואות הגופות ויש סם ברפואות הגופות שלפי הכנתו עם דברים אחרים נעשה ידי אומן ברפואה הוא מרפא המולה ואם לאו אפשר שיהיה הסם ההוא אדרבה קשה לחולה להסיף לו חוליו שימות בה כן המורה היא סם הנפשות כמ"ש פ' נח לו מיהו וזאת המורה אשר עם משה וגו' מ"ו אל מקרי שם אלף סם זכה כו' דהיינו אם עשה עם הסם כלאשר נזהר הרופא נאמן דהיינו ללמוד לשמה הרי היא סם חיים לנפשות שלהם ומימי ליה מדמכיז מ"ו עץ חיים היא למחויקים וגו' שיש עץ שהוא סם טוב לחולי הגופות ע"י צילולו עם דברים אחרים ואמר למחויקים זה דהיינו לשמה ואומר מ"ו כי מואלי מלא חיים וגו' לעיל מיניה כתיב מ"ו ירא את ה' וגו' דהיינו לשמה ואומר מ"ו כי מואלי מלא חיים וגו' לעיל מיניה מ"ו אשרי אדם שומע לי דהיינו לשמה ואם לאו שלמד שלא לשמה הרי אדרבה המורה נעשית לו סם המוות להורגו ומדמה ליה כמטר הזה גם שלפעמים הוא מתקנס וחיים הם לעולם כמו צימות הגשמים מ"מ לפעמים אינו מתקנס וקללה הוא לעולם כגון צימות החמה כמפורש לעיל:

מורה - שנית 3 א

עולת ראה

תורת ד' תנימה משיבת נפש. כל מה שיררה רוח האדם מוכרח איוה פגם להמצא בו. והתענינות בתוכן אחד נעלה, במטרה אחת נשגבה, היא מסיחה את הדעת מאתו אחר, וממטרה אחרת, שהיא גם כן נעלה, ונשגבה, וההשתלמות הכללית לא תצויה גם מבלעדיה. ואם כי ההכרה החיצונה לא תחוש לפעמים במחסור, אחר שאיוה שטף של אורה מגיע אליה, הרי היא כשמחה בתלוקה, ואינה יכולה להודע מכל מה שחסר לה, ומכל מה שפוגם אותה, אבל ישנה הרגשה פנימית נפשית, שהיא בחביונה מתכה דוקא אל כל הטוב, אל כל האושר, אל ההשלמה הכוללת כולה. וע"כ לא תדעה שבה למנותתה בקרבה כ"א ע"י זרם אור עליון כזה, שהוא נותן לה, מצד קדושתו המלאה, את כל הסיפוק, את הכל, וזה לא נמצא ע"י שום הופעה ושום הארה אחרת כ"א ע"י אותה ההופעה, הבאה ממקור העליון השלם בכל תימותו, אור תורת ד' תמימה, שהיא, ורק היא לכדה, משיבת נפש.

עדות ד' נאמנה, טוחנת פתי, למסור דברים כהריתם, באמתת המציאות שלהם, אין יכולת לשום כח אנושי, ולשום כריה מוגבלת. אין אנחנו תופסים כ"א אם צללי דברים, ולא אמתתם, וממילא בתרבותה של ידיעתנו מתרבה היא ג"כ פתיותנו. על-כן רק מקור אחד יש, שהוא מוסר לנו את מה שצריך לנו להיות נחקק בלבנו מאמתתה של תורה, כדי שנהיה באמת ע"י הודעה זו מתחכמים חכמת אמת, ששום פתיות לא תהיה בעקרה מתוספת על ידה, והמקור הזה הוא רק עדות ד', שהיא לכדה נאמנה, מתאימה אל אמתתה של המציאות ויסודה, וקולעת אל היסוד ההייתי, שאיננו מודיף ע"י צלליו, המתערבים בכל מיני ההצגות, שהמציאות, בכללותו או בחלקיו, נמסרים לנו על ידה, והיא נאמנה, מתכימת פתי.

פקודי ד', יעדים תשחד לב. ד' עשה את לב האדם ישר, אוהב את המישרים, מעומק הטבע הפנימי הראשי שלו, אמנם מוגבל הוא ישרו לפי הערך של הגבול של מציאותו, ושל הכח המהתי שבלבו, וההירה היא היא חבה, גשולה ומלאה, שוטפים הם מציאותיה אל תוך הלב הצר והקטן של האדם, ואוכד הוא בים הגדול הזה את הנפש הקטן של יושר הלב שלו. באו בשביל כך פקודי ד', שהם נובעים מתוך מקור הישרות הכללית, הלב העליון ששם היושר האיך-סופי צפון, והישרות המקורית, בכל תועפות גבהה, מנהרת את היושר המצומצם של לב האדם, והניצוץ הקטן מתמלא נהרה ושמהה, בהתאחדו במקור היותו הרחבה, והוא מוצא את עצמו שרוי במקורה של השמחה. פקודי ד' ישרים משמחי לב.

מורה - שנית 3 א

כפי אותה מדה שהאדם דבק בתורה, וקונוה לו את סגולתה, כן הוא נעשה יותר ויותר, באור אש קדשה, שכל גופו ועצמו נכלל בו, מוגן ומוצל מן הקוצים ומן הפחיתים, מפגעי חיה ומפגעי אדם, מכל קלקול ומכל טומאה, והוא נכנס בגדר דברי התורה, דדידיה היא, שאינם מקבלים טומאה, וכפי מדה זו עצמה, של התעצמות היותו הנפשית בתורה, כן משתכללת יותר ויותר הרגשת צרכו החיונית, להתמלא העשר הגדול וההון הרב של רבבות ניצוצי זרחי כל דקדוקיה ופרטיותיה, סיגיה וגזרותיה, הנמשכים ממקור רוממות גבהה, ומכוונים ומתאימים למשמרת טהרת קדשה.

אור - שנית 3 א